NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

INTERMEDIATE LEVEL OF SPOKEN SANSKRIT

DR. ANURADHA CHOUDRY

DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
IIT Kharagpur

Lecture 13: Third person pronouns and nouns (m/f) in the plural: Part 1

NPTEL

CONCEPTS COVERED

- Introduction of पुंलिङ्ग (puṁliṅga – masculine) words ending with अकार (akāra – letter 'a') and स्त्रीलिङ्ग (strīliṅga – feminine) words ending with आकार (ākāra – letter 'ā') in some बहुवचनम् (bahuvacanam – plural) forms
- Practice of धातुरूप (dhāturūpa – verb conjugation)
- Building of vocabulary

NPTEL

अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

NPTEL

कः kaḥ किं kiṁ करोति karoti ? के ke किं kiṁ कुर्वन्ति kurvanti ?

	गायकः gāyakaḥ (singer) / गायकाः gāyakāḥ	गायति gāyati / न्ति nti
	क्रीडक krīḍaka (player)	क्रीड ... krīḍa ...
	रक्षक rakṣaka (protector)	रक्ष ... rakṣa ...
सः / एषः	विचारक vicāraka (thinker)	विचारयति ... vicārayati ...
saḥ / eṣaḥ	रन्धक randhaka (cook)	रन्ध... randha...
	अनुवादक anuvādaka (translator)	अनुवाद ... anuvāda....
ते / एते	नायक nāyaka (actor)	नयति ... nayati ...
te / ete	पाचक pācaka (cook)	पच ... paca ...
	चित्रकार citrakāra (artist)	चित्रं citraṁ करोति karoti / कुर्वन्ति kurvanti
	पत्रकार patrakāra (journalist)	पत्रं patraṁ ...
	तन्त्रज्ञ tantrajña (technician)	तन्त्रं tantraṁ जानाति jānāti / जानन्ति jānanti
	शास्त्रज्ञ śāstrajña (scholar)	शास्त्रं ....

NPTEL

का kā किं kiṁ करोति karoti ? काः kāḥ किं kiṁ कुर्वन्ति kurvanti ?

	गायिका gāyikā (singer) / गायिकाः gāyikāḥ	गायति gāyati / न्ति nti
	क्रीडिका krīḍikā (player)	क्रीड ... krīḍa ...
	रक्षिका rakṣikā (protector)	रक्ष ... rakṣa ...
सा / एषा	विचारिका vicārikā (thinker)	विचारयति ... vicārayati ...
sā / eṣā	रन्धिका randhikā (cook)	रन्ध... randha...
	अनुवादिका anuvādikā (translator)	अनुवाद ... anuvāda....
ताः / एताः	साधिका sādhikā (dedicated practitioner)	साध ... sādha ...
tāḥ / etāḥ	अध्यापिका adhyāpikā	अध्याप ... adhyāpa ...
	नायिका nāyikā (actor)	नयति ... nayati ...
	पाचिका pācikā (cook)	पच ... paca ...
	तन्त्रज्ञा tantrajñā (technician)	तन्त्रं tantraṁ जानाति jānāti / जानन्ति jānanti
	शास्त्रज्ञा śāstrajñā (scholar)	शास्त्रं ....

NPTEL

सम्बोधनम् sambodhanam – Vocative Case

गायक gāyaka (singer) / **गायकाः gāyakāḥ**

क्रीडक krīḍaka (player)

रक्षक rakṣaka (protector)

विचारक vicāraka (thinker)

रन्धक randhaka (cook)

हे he

गायिके gāyike (singer) / **गायिकाः gāyikāḥ**

क्रीडिका krīḍikā (player)

रक्षिका rakṣikā (protector)

विचारिका vicārikā (thinker)

रन्धिका randhikā (cook)

बहु कालानन्तरं दर्शनम् अभवत्।

bahu kālānantaraṁ darśanam abhavat|

अपि सर्वं कुशलम्? (अस्ति)

api sarvaṁ kuśalam ?

अत्र शीघ्रम् आगच्छतु / आगच्छन्तु।

atra śīghram āgacchatu / āgacchantu|

with care = carefully

सावधानं शृणोतु / शृण्वन्तु।

sāvadhānaṁ śṛṇotu / śṛṇvantu|

NPTEL

कं kaṁ -> कान् kān पश्यति paśyati?

सः / सा / तत् / भवान् (वती)		गायकम् gāyakam / कान् kān	पश्यति
saḥ / sā / tat / bhavān (vatī)		क्रीडक krīḍaka	paśyati
ते / ताः / तानि / भवन्तः (वत्यः)		रक्षक rakṣaka	पश्यन्ति
te / tāḥ / tāni / bhavantaḥ (vatyaḥ)	(ए)तम्	विचारक vicāraka	paśyanti
	(e)tam	रन्धक randhaka	
त्वम् / युवाम् / यूयम्	(ए)तान्	अनुवादक anuvādaka	पश्यसि / पश्यथः / पश्यथ
tvam / yuvām / yūyam	(e)tān	चित्रकार citrakāra	paśyasi / paśyathaḥ / paśyatha
		पत्रकार patrakāra	
अहम् / आवाम् / वयम्		तन्त्रज्ञ tantrajña	पश्यामि / पश्यावः / पश्यामः
aham/ āvām / vayam		शास्त्रज्ञ śāstrajña	paśyāmi / paśyāvaḥ /paśyāmaḥ

NPTEL

कां kāṁ -> काः kāḥ पश्यति paśyati?

सः / सा / तत् / भवान् (वती)		गायिकाम् gāyikām / काः kāḥ	पश्यति
saḥ / sā / tat / bhavān (vatī)		क्रीडिका krīḍikā	paśyati
ते / ताः / तानि /भवन्तः (वत्यः)		रक्षिकारक्षिका rakṣikā	पश्यन्ति
te / tāḥ / tāni / bhavantaḥ (vatyaḥ)	(ए)ताम्	विचारिका vicārikā	paśyanti
	(e)tām	रन्धिका randhikā	
त्वम् / युवाम् / यूयम्	(ए)ताः	अनुवादिका anuvādikā	पश्यसि / पश्यथः / पश्यथ
tvam / yuvām / yūyam	(e)tāḥ	नायिका nāyikā	paśyasi / paśyathaḥ / paśyatha
		पाचिका pācikā	
अहम् / आवाम् / वयम्		तन्त्रज्ञा tantrajñā	पश्यामि / पश्यावः / पश्यामः
aham/ āvām / vayam		शास्त्रज्ञा śāstrajñā	paśyāmi / paśyāvaḥ /paśyāmaḥ

NPTEL

कुत्र गच्छति ? kutra gacchati ?

सः / सा / तत् / भवान् (वती)	पत्रालयम् patrālayam / यान् yān	गच्छति
saḥ / sā / tat / bhavān (vatī)	भोजनालय bhojanālaya	gacchati
ते / ताः / तानि /भवन्तः (वत्यः)	चिकित्सालय cikitsālaya	गच्छन्ति
te / tāḥ / tāni / bhavantaḥ (vatyaḥ)	सचिवालय sacivālaya	gacchanti
	ग्रन्थालय granthālaya	
त्वम् / युवाम् / यूयम्		गच्छसि / गच्छथः / गच्छथ
tvam / yuvām / yūyam	भोजनशालाम् bhojanaśālām / लाः lāḥ	gacchasi /gacchathaḥ / gacchatha
	पाठशाला pāṭhaśālā (school)	
अहम् / आवाम् / वयम्	वाटिका vāṭikā (garden)	गच्छामि / गच्छावः / गच्छामः
aham/ āvām / vayam	सभा sabhā (meeting place)	gacchāmi /gacchāvaḥ /gacchāmaḥ

NPTEL

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

3rd Person Pronouns and Nouns in the Singular and Plural (m 'a' ending)

NPTEL

वचनम् -> vacanam	एकवचनम् ekavacanam	बहुवचनम् bahuvacanam	एकवचनम् ekavacanam	बहुवचनम् bahuvacanam	एकवचनम् ekavacanam	बहुवचनम् bahuvacanam
विभक्ति - vibhakti	किम् – kim	किम् – kim	(ए)तद् – (e)tad	(ए)तद् – (e)tad	जनक - janaka	जनक - janaka
प्रथमा prathamā	कः kaḥ	के ke	सः / एषः saḥ / eṣaḥ	ते / एते te / ete	जनकः janakaḥ	जनकाः janakāḥ
द्वितीया dvitīyā	कम् kam	कान् kān	(ए)तम् (e)tam	(ए)तान् (e)tān	जनकम् janakam	जनकान् janakān
तृतीया tritīyā	केन kena		(ए)तेन (e)tena		जनकेन janakena	
चतुर्थी caturthī	कस्मै kasmai		(ए)तस्मै (e)tasmai		जनकाय janakāya	
पञ्चमी pañcamī	कस्मात् kasmāt		(ए)तस्मात् (e)tasmāt		जनकात् janakāt	
षष्ठी ṣaṣṭhī	कस्य kasya		(ए)तस्य (e)tasya		जनकस्य janakasya	
सप्तमी saptamī	कस्मिन् kasmin		(ए)तस्मिन् (e)tasmin		जनके janake	
(सम्बोधनम्) (sambodhanam)	-	-	-	-	हे जनक he janaka	हे जनकाः he janakāḥ

NPTEL

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

3rd Person Pronouns and Nouns in the Singular and Plural (f 'ā' ending)

NPTEL

वचनम् -> vacanam	एकवचनम् ekavacanam	बहुवचनम् bahuvacanam	एकवचनम् ekavacanam	बहुवचनम् bahuvacanam	एकवचनम् ekavacanam	बहुवचनम् bahuvacanam
विभक्ति - vibhakti	किम् – kim	किम् – kim	(ए)तद् – (e)tad	तद् – tad	अम्बा - ambā	अम्बा - ambā
प्रथमा prathamā	का kā	काः kāḥ	सा / एषा sā / eṣā	ताः / एताः tāḥ / etāḥ	अम्बा ambā	अम्बाः ambāḥ
द्वितीया dvitīyā	काम् kām	काः kāḥ	(ए)ताम् (e)tām	(ए)ताः (e)tāḥ	अम्बाम् ambām	अम्बाः ambāḥ
तृतीया tritīyā	कया kayā		(ए)तया (e)tayā		अम्बया ambayā	
चतुर्थी caturthī	कस्यै kasyai		(ए)तस्यै (e)tasyai		अम्बायै ambāyai	
पञ्चमी pañcamī	कस्याः kasyāḥ		(ए)तस्याः (e)tasyāḥ		अम्बायाः ambāyāḥ	
षष्ठी ṣaṣṭhī	कस्याः kasyāḥ		(ए)तस्याः (e)tasyāḥ		अम्बायाः ambāyāḥ	
सप्तमी saptamī	कस्याम् kasyām		(ए)तस्याम् (e)tasyām		अम्बायाम् ambāyām	
(सम्बोधनम्) (sambodhanam)		-		-	हे अम्बे he ambe	हे अम्बाः he ambāḥ

NPTEL

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

3rd Person Pronouns and Nouns in the Plural (m ‘a’ ending & f ‘ā’ ending)

NPTEL

वचनम् -> vacanam			बहुवचनम् bahuvacanam			
विभक्ति - vibhakti	किम् – kim (m)	किम् – kim (f)	(ए)तद् – (e)tad (m)	(ए)तद् – (e)tad (f)	जनक - janaka (m)	अम्बा – ambā (f)
प्रथमा prathamā	के ke	काः kāḥ	ते / एते te / ete	ताः / एताः tāḥ / etāḥ	जनकाः janakāḥ	अम्बाः ambāḥ
द्वितीया dvitīyā	कान् kān	काः kāḥ	(ए)तान् (e)tān	एताः etāḥ	जनकान् janakān	अम्बाः ambāḥ
तृतीया tritīyā						
चतुर्थी caturthī						
पञ्चमी pañcamī						
षष्ठी ṣaṣṭhī						
सप्तमी saptamī						
(सम्बोधनम्) (sambodhanam)		-		-	हे जनकाः he janakāḥ	हे अम्बाः he ambāḥ

NPTEL

सम्भाषणम् (sambhāṣaṇam) - Conversation

NPTEL

आर्या – हरिः ॐ पीयूष! कान् काश्च पश्यसि ? केऽपि काः अपि गच्छन्ति किम् ?
āryā - hariḥ om pīyūṣa! kān kāśca paśyasi ? ke'pi kāḥ api gacchanti kim ?

शिष्यः - नमस्ते आर्ये ! वर्गः समाप्तः अतः ते छात्राः ताः छात्राः च प्रकोष्ठात् निर्गच्छन्ति।
śiṣyaḥ - namaste ārye ! vargaḥ samāptaḥ ataḥ te chātrāḥ tāḥ chātrāḥ ca prakoṣṭhāt nirgacchanti|

तान् छात्रान् ताः छात्राः च पश्यामि।
tān chātrān tāḥ chātrāḥ ca paśyāmi|

आ - त्वम् इदानीं कुत्र गच्छसि ?
ā - tvam idānīṁ kutra gacchasi ?

शि - अहं काञ्चन आपणान् गत्वा काश्चन पेटिकाः क्रेष्यामि।
śi - ahaṁ kāñcana āpaṇān gatvā kāścana peṭikāḥ kreṣyāmi|

आ - उत्तमम्! अहो! समयः अभवत्।
ā - uttamam! aho! samayaḥ abhavat|

शि - आम् आर्ये, पुनर्मिलावः। हे छात्राः किञ्चित् तिष्ठन्तु। अहम् अपि युष्माभिः सह आगच्छामि।
śi - ām ārye, punarmilāvaḥ| he chātrāḥ kiñcit tiṣṭhantu| aham api yuṣmābhiḥ saha āgacchāmi|

NPTEL

गीताश्लोकः gītāślokaḥ

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदु:खदा: |

mātrāsparśāstu kaunteya śītoṣṇasukhaduḥkhadāḥ |

आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत || २ | १४ ||

āgamāpāyino ’nityāstāṁstitikṣasva bhārata || 2 | 14 ||

The material touches, O son of Kunti, giving cold and heat, pleasure and pain,

things transient which come and go, these learn to endure, O Bharata.

NPTEL

Conclusion

Sanskrit: Its Wonderful Structure

The Sanskrit language, whatever be its antiquity, is of a wonderful structure, more perfect than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either, yet bearing to both of them a stronger affinity, both in the roots of verbs, and in the forms of grammar, than could possibly have been produced by accident; so strong, indeed, that no philologer could examine them all three, without believing them to have sprung from some common source, which, perhaps, no longer exists.

Sir William Jones
English Philologist, Orientalist and Jurist
(28th September 1746 — 27th April 1794)

NPTEL

References

- Narendra. (1997). *Functional Sanskrit: its communicative aspect*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- Narendra. (2003). *Speak Sanskrit: the easy way*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- Roy, A. (Ed.). (1977). *The Message of the Gita: As Interpreted by Sri Aurobindo.* Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram Trust.

NPTEL

मङ्गलमस्तु

mangalamastu

NPTEL

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

Thank you

NPTEL